УДК 336.77:338.434

Думанська І. Ю.
доцент, к.е.н.,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету, Україна;
e-mail: dumanskaiy@gmail.com

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ АПК

Анотація. У статті досліджено питання актуальності фінансування інноваційного процесу АПК за рахунок зовнішніх джерел залучення коштів. Розкрито банківське кредитування як важливе джерело фінансового забезпечення агроструктур. Здійснено критичний аналіз кредитного портфеля аграріїв з визначенням домінантної риси – короткострокових кредитів. Охарактеризовано актуальні пропозиції кредитних продуктів для фінансування розвитку сільського господарства в Україні через інструменти пільгового кредитування, овердрафт, кредитні лінії, спеціалізовані банківські програми, аграрні розписки тощо. Обґрунтовано необхідність формування партнерських відносин між банками та аграріями в площині двосторонньої вигоди.

Ключові слова: фінансове забезпечення, банківське кредитування, процентна ставка, рентабельність, інновації, агропромисловий комплекс.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 7; бібл.: 12.

Dumanska I. Y.
Associate Professor, Ph. D. in Economic
Associate Professor of the Department of international economic relations,
Khmelnytsky National University, Ukraine;
e-mail: dumanskaiy@gmail.com

BANKING LENDING IN THE SYSTEM OF FINANCIAL PROVIDING INNOVATIVE PROCESS OF AIC

Abstract. The agro-industrial sector of the economy considering the factor of seasonality and climatic conditions is considered especially risky from the standpoint of conservative lenders, and even more so, financing its innovation process. At the same time, the existence of the agroindustrial complex in a break with innovations and advanced transformations in science and technology is impossible and requires close integration into the industry. Such convergence certainly needs proper access to financial resources, which is not always provided by self-financing and requires the attraction of external borrowings.

In the process of assessing the credit support of the innovative process of agricultural enterprises, banking products were set up as a replenishment of working capital (overdraft, credit line, term loan), credit lines for the purchase of agricultural machinery, loan programs for construction of fixed assets, such as elevators, warehouses, etc. At the same time, a wide range of bank financing instruments indicates that it is credit protection and deprives agricultural enterprises of the possibility of attracting loans: high risk, interest rate higher than the profitability of the branch of agro-industrial complex, and the absence of a liquid collateral.

The solution of the above problems is seen in the area of partnership relations in lending between banks and farmers through the creation of specialized lending institutions and elements of their infrastructure provision. Accordingly, banking institutions should take into account, as far as possible, the peculiarities of agricultural production in the provision of loans, and the subjects of the agroindustrial complex must prove the ability to use borrowed funds, providing a secure mortgage, and return them in a timely manner.

Keywords: financial security, bank loans, interest rate, profitability, innovation, agro-industrial complex.
JEL Classification: G21, Q14
Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 7; bibl.: 12.

Думанская И. Ю.
доцент, к.э.н.,
доцент кафедры международных экономических отношений
Хмельницкого национального университета, Украина;
e-mail: dumanskaiy@gmail.com

БАНКОВСКОЕ КРЕДИТОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА АПК

Аннотация. В публикации исследованы вопросы актуальности финансирования инновационного процесса АПК за счет внешних источников привлечения средств. Рассмотрено банковское кредитование как важный источник финансового обеспечения агроструктур. Осуществлен критический анализ кредитного потрфеля аграриев с определением доминантной черты – краткосрочных кредитов. Охарактеризованы актуальные предложения кредитных продуктов для финансирования сельского хозяйства в Украине через инструменты льготного кредитования, овердрафт, кредитные линии, специализированные банковские программы, аграрные расписки и т. д. Доказана необходимость формирования партнерских отношений между банками и аграриями в плоскости двусторонней выгоды.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, банковское кредитование, процентная ставка, рентабельность, инновации, агропромышленный комплекс.
Формул: 0; рис.: 1; табл.: 7; библ.: 12.

Вступ. Важливу роль в аграрній сфері щодо безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності на інноваційній основі відіграє вітчизняна банківська система. Доцільність поширення актуальних форм банківського кредиту для агроструктур зумовлюється дестабілізаційними детермінантами у вітчизняній економіці на тлі світових фінансових криз, оскільки саме АПК вирішує питання продовольчої безпеки, наповнює доходні статі бюджету та є передумовою для ідентифікації виробничого потенціалу сільських територій в умовах реформування об'єднаних територіальних громад.

Агропромисловий сектор економіки з врахуванням фактору сезонності та кліматичних умов розглядається особливо ризикованим з позицій консервативних кредиторів, а тим більш фінансування його інноваційного процесу. Поряд з тим, існування АПК в розриві з інноваціями та передовими трансформаціями в науці та техніці є неможливим та вимагає тісної інтеграції в галузь. Така конвергенція безумовно потребує й належного доступу до фінансових ресурсів, що не завжди забезпечується самофінансуванням та вимагає залучення зовнішніх запозичень.

Окреслені проблеми фінансуванні інноваційного процесу в АПК, зокрема ризикованість, низька інвестиційна привабливість, специфічні риси галузі потребують дослідження ключових тенденцій та передумов імплементації банківського кредитування у систему фінансового забезпечення інноваційного процесу АПК з метою розширення джерел доступу до фінансових ресурсів.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Фінансове забезпечення потреб АПК у впровадженні інноваційного процесу завжди було предметом наукових дискусій. Даним напрямом наукових досліджень присвячено низку робіт В.В. Борщевського, В.М. Гейця, М.В. Щурика, Л.І. Федулової, М.А. Хвесика, Р.Р. Ярулліна та інших, що є науковим підґрунтям для переведення аграрного сектору на інноваційні пріоритети галузі, в той же

час, виокремлення проблем фінансування інноваційного процесу в аграрному секторі та пошук шляхів їх вирішення є недостатньо дослідженими.

Існючі наукові праці таких науковців, як О. Гудзь, М. Дем'яненко, П. Лайко, Р. Слав'юк, М. Малік, Б. Пасхавер, О. Непочатенко, Т. Майорова, П. Саблук, Т. Калашнікова, Г. Минкіна, М. Мустафа, А. Куйпер та ін. вирішують проблеми фінансування інноваційного процесу в АПК за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів, при цьому роль кредиту як зовнішнього запозичення детально не вивчається з огляду на його малодоступність.

Оцінюючи вагомі здобутки вчених та провідних фінансистів, необхідно зауважити, що існує потреба обґрунтування банківського кредитування в системі фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК через призму сучасних тенденцій та критичного огляду попиту та пропозицій банківських продуктів для суб'єктів сільського господарства.

Результати дослідження. Показники діяльності АПК за останні роки характеризуються позитивною тенденцією, що свідчить про зростання ролі аграрного сектору в розвитку економіки України. Рекордними для сільського господарства України є результати діяльності за 2016 р., коли аграрії забезпечили 40% усього експорту держави, а показники врожайності зернових становили понад 64 млн т при врожайності 44 ц/га.

Безперечно, це вказує на значний потенціал вітчизняного сільського господарства, який в повному обсязі сьогодні ще не залучено. Світовий ринок диктує ціни на продукцію сільського господарства в Україні, а собівартість продукції вітчизняного агровиробника часто перевищує дохід від реалізації. Розроблені відповідні цільові програми розвитку сільського господарства та агропромислового комплексу не виконуються належним чином, оскільки бракує коштів на передбачені заходи та закупівлю нової техніки.

За таких умов необхідна зміна орієнтирів з екстенсивного вектору на інтенсивний. Саме інтенсивний вектор повинен базуватись на впровадженні інноваційного процесу в механізм функціонування АПК України, що забезпечить розвиток і піднесення економіки держави загалом. При цьому мають значення обсяги отриманих коштів, оскільки якими б не були масштабними інноваційні проекти, без достатнього фінансування поставлена мета залишиться не досягнутою.

Останніми роками фінансування інноваційного процесу агропромислового комплексу України здійснюється виключно за рахунок власних фінансових ресурсів підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура джерел фінансування інновацій АПК, 2010-2017 рр.

Роки		Всього	У т. ч. за рахунок коштів		
			власних	державного бюджету	кредитів
2010	тис. грн	64 917,8	64 407,8	-	510
	у % до загального обсягу	100	99,2	-	0,8
2011	тис. грн	85 140,2	85 140,2	-	-
	у % до загального обсягу	100	100	-	-
2012	тис. грн	75 878,4	70 726,3	2828,1	2324
	у % до загального обсягу	100	93,2	3,7	3,1
2013	тис. грн	72 241,9	72 017,9	-	224
	у % до загального обсягу	100	99,7	-	0,3
2014	тис. грн	67 225,9	67 225,9	-	-
	у % до загального обсягу	100	100	-	-
2015	тис. грн	85 533,9	85 533,9	-	-
	у % до загального обсягу	100	100	-	-
2016	тис. грн	92 742,6	92 742,6	-	-
	у % до загального обсягу	100	100	-	-
2017*	тис. грн	103 712,5	103 712,5	-	-
	у % до загального обсягу	100	100	-	-

Джерело: складено на основі статистичних даних Міністерства аграрної політики України [7]

Незначна частка у структурі джерел фінансування в окремі роки припадає на кошти державного бюджету (3,7 % у 2012 році) та кредитування (0,8 % – у 2010 році, 3,1 % – у 2012 році, 0,3 % – у 2013 році). Така структура фінансового забезпечення гальмує інноваційну активність галузі, оскільки власні кошти спрямовуються переважно на модернізацію існуючого обладнання, а не на створення нового.

Підтвердженням цього є те, що найбільша частка витрат, спрямованих на інноваційний розвиток агроструктур, припадає на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (табл. 2), що ще раз підтверджує першочергове прагнення до покращення власної матеріально-технічної бази [11].

Таблиця 2

Структура загального обсягу витрат за напрямами інноваційної діяльності, 2010–2017 рр.

Напрям інноваційної діяльності	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Внутрішні науково-дослідні роботи	18,01	19,46	14,60	11,78	17,18	10,78	11,40	8,30
Придбання науково-дослідних розробок	0,19	0,09	0,04	0,00	0,38	0,05	0,03	0,01
Придбання машин, обладнання та ПЗ	71,83	64,39	68,31	68,13	70,17	81,55	85,30	90,10
Придбання інших зовнішніх знань	0,02	0,02	0,03	0,02	0,00	0,00	0,01	0,07
Інші витрати	9,95	16,04	17,02	20,07	12,27	7,62	3,26	1,52
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено на основі статистичних даних Державної служби статистики України [11].

Водночас, такі покращення не завжди задовольняють потреби аграріїв в прирості випуску сільськогосподарської продукції, її якості та промисловій переробці, вимагають коштів із зовнішніх джерел запозичення та не можуть бути перекриті за рахунок власних грошових надходжень. Виникає об'єктивна необхідність використання кредитних відносин в аграрній сфері економіки, що упорядковує сільськогосподарське виробництво до світових стандартів, підвищує ліквідність агроструктур при реалізації інновацій та нейтралізує відхилення в потребах оборотних коштів від їхньої фактичної наявності [2, с. 11].

Вважаємо, що вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування агропідприємств відіграє важливе значення у безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності в АПК, саме завдяки масштабності отримання коштів порівняно із самофінансуванням. Варто відзначити, що за результатом огляду кредитних пропозицій для аграріїв по усій мережі банків України [1], встановлено, що банки не кредитують інновації як такі, а забезпечують кредитом уже готові інноваційні розробки, що знаходяться на стадії комерціалізації.

З метою аналізу пропозицій кредитування для аграріїв на тлі сукупності усіх банківських установ, дослідимо їх структуру та кількісні параметри як учасників фінансового ринку України. Станом на 01.01.2017 року в Україні банківську ліцензію на здійснення операцій мають 84 комерційні банки, чотири банки виключеного з реєстру, оскільки вони ліквідуються. За останні вісім років кількість банківських установ, що мають банківську ліцензію скоротилась на 8,76 %. З реєстру в період 2010-2017 рр. було виключено 41 установу [10] (табл.3).

Таблиця 3

Динаміка кількості діючих в Україні банків, 2010–2017 рр.

Показник	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість банків у Державному реєстрі (на початок періоду)	194	198	176	182	182	182	182	177
Кількість банків, які мають банківську ліцензію (на кінець періоду)	176	176	175	179	162	119	99	84
Виключення з реєстру банків за рік	6	–	26	2	2	1	–	4
у т.ч. у зв'язку з ліквідацією	4	–	1	–	2	–	–	4

Джерело: складено на основі статистичних даних Національного банку України [10].

Такі тенденції вказують на посилення контролю за діяльністю банків та описують вимоги щодо збільшення капіталізації активів з метою виконання поставлених НБУ зобов'язань, починаючи з 2014 року.

Окрім того, за досліджуваний період у структурі банківського сектора відбулися досить вагомі зміни у кредитному портфелі, зокрема, окреслилася тенденція щодо збільшення обсягів протермінованої заборгованості за кредитами установ банківської системи України та коливання обсягів їх кредитних вкладень (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка кредитного портфеля і резерву під кредитні ризики банків України, 2010–2017 рр.

Показник	На початок року							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кредитний портфель:								
а) млн грн	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	1 006 358	1 009 768	1 005 923
б) у % до попереднього року	94,3	101,1	109,3	98,8	111,7	110,4	100,3	99,6
Резерв за кредитними операціями:								
а) млн грн	99 238	112 965	118 041	132 105	122 404	204 931	321 303	484 383
б) у % до кредитного портфеля	13,2	16,2	14,7	16,2	13,4	20,4	30,9	48,2
в) у % до попереднього року	223,0	113,8	104,5	11,9	92,65	167,4	156,8	150,8

Джерело: складено на основі статистичних даних Національного банку України [10].

Більшість науковців та аналітиків [2,3,5,8] ситуацію, що склалась на вітчизняному ринку кредитування (табл. 4) пояснюють наслідками фінансової кризи 2008–2011 рр. З цим складно дискутувати, але на нашу думку, світова фінансова криза лише посилила глибокі негативні тенденції на вітчизняному ринку кредитування, а першопричиною стрімкого погіршення виконання кредитних угод є нехтування з боку банків базовими принципами управління кредитним ризиком з одночасним надто швидким нарощуванням кредитного портфеля.

Дані табл. 5 свідчать про погіршення якості кредитного портфеля українських аграріїв: постійно зростає питома вага короткострокових кредитів за рахунок зниження частки довгострокових. Цю тенденцію науковці визнають ключовою в останні роки [8, с. 131]. Відповідно, сьогодні кредитується лише операційна діяльність аграрних підприємств, але й при цьому існує дефіцит у ресурсному забезпеченні їх виробничих потреб (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка обсягів кредитного забезпечення АПК України, 2013–2017 рр.

Показник	Роки					Відхилення 2017 р. до 2016 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Кількість підприємств, які залучали кредити, од.	2996	2267	2689	2801	3011	210
Видано кредитів підприємствам АПК – усього, млрд грн, у т.ч.:	10,9	10,9	23,4	31,5	40,3	8,8
короткострокових	7,8	7,8	22,9	29,0	36,5	7,5
середньострокових	2,0	2,0	0,1	2,3	3,5	1,2
довгострокових	1,1	1,1	0,4	0,2	0,3	0,1
Кількість підприємств, які залучали пільгові кредити	-	-	439	347	382	35,0
Отримано пільгових кредитів, млн грн	-	-	300,0	162,8	294,9	132,1

Джерело: складено на основі статистичних даних Міністерства аграрної політики України [7].

З метою подолання кредитних обмежень сільськогосподарських товаровиробників у 2000 р. в Україні була впроваджена система пільгового кредитування АПК, згідно з якою здешевлення кредитів здійснюється у режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками у національній та іноземній валютах. Компенсація надається за кредитами, залученими для покриття виробничих витрат, пов'язаних із закупівлею паливно-мастильних матеріалів, насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, кормів, ветеринарних препаратів, молодняку сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів тощо [6].

Дана система функціонувала до 2013 року. Протягом 2013 та 2014 років пільгові кредити не надавались. Водночас Законом України «Про Державний бюджет на 2015 рік» і в наступних нормативних актах до 2018 р. було передбачено кошти для фінансової підтримки заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів в сумі 300 млн. гривень [4]. Таким чином система пільгового кредитування АПК відновила власне функціонування.

Динаміку бюджетних компенсацій, спрямованих на здешевлення кредитних ставок для сільгоспвиробників протягом 2013-2017 рр., подано на рис. 1.

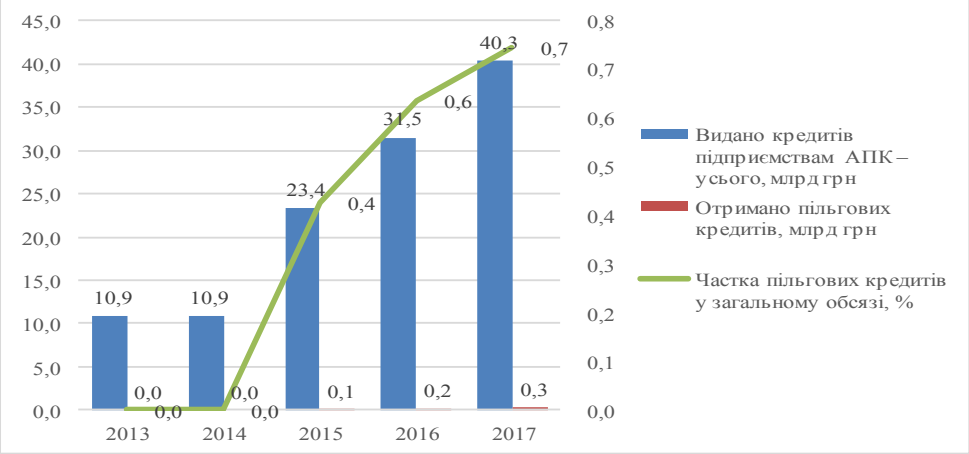

Рис. 1. Обсяг кредитів, наданих в сільське господарство України, в т.ч. пільгові кредити, млрд грн
Джерело: складено на основі статистичних даних Міністерства аграрної політики України [7] та Національного банку України [10].

З даних, наведених на рис. 1 помітно, що починаючи з 2015 року держава відновила свою підтримку сільськогосподарських товаровиробників, що користується попитом з огляду на висхідну тенденцію в отриманні пільгових кредитів, хоча й незначну у прирості.

Однак, існують певні недоліки програми компенсації процентних ставок, які не дали можливості подолати кредитне раціонування значною мірою. По-перше, критерії відбору для програми чітко не визначені, відповідно всі підприємства можуть брати участь, незалежно від їх розміру, обороту і цілей кредиту. По-друге, розмір субсидій не корелюється з розміром кредиту. По-третє, процес надання субсидії складний і непрозорий.

Слід звернути увагу на те, що процентні ставки за сільськогосподарськими кредитами були значно вищі, ніж рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва. Навіть компенсація процентів не забезпечила вигідність кредитування сільського господарства. В окремі роки рівень рентабельності виробництва в АПК був нижче рівня процентної ставки з урахуванням компенсації. Це свідчить, що компенсація процентної ставки не завжди забезпечувала процентну ставку за кредитами, яка менше рівня рентабельності виробництва у аграріїв. Отже, механізм компенсації був не завжди ефективний [6].

Аналіз оперативної інформації Асоціації українських банків [1] визначив, що в сфері кредитування підприємств АПК банки пропонують такі програми:

- на поповнення обігових коштів – програма спрямована на фінансування оборотного капіталу на будь-якому етапі виробничого циклу для купівлі добрив, засобів захисту рослин,

паливно-мастильних матеріалів, придбання племінного поголів'я худоби тощо (овердрафт, кредитна лінія, строковий кредит);

- на купівлю сільськогосподарської техніки – програма кредитування на придбання техніки іноземного, вітчизняного виробництва;

- на впровадження інвестиційних проектів – програма спрямована на фінансування інвестиційних проектів з будівництва основних засобів, таких як елеватори, склади тощо, а також, закупівлю обладнання для облаштування цих об'єктів [6].

Враховуючи потреби клієнтів АПК, які працюють в сфері з яскраво вираженою сезонністю бізнесу, банки розробили до пакету пропозицій такий банківський продукт як овердрафт. Його використання дозволяє позичальникові здійснювати своєчасні та безперебійні розрахунки з партнерами, забезпечувати фінансування строкових (термінових) комерційних угод, раціонально використовувати кредитні кошти, а також оптимізувати витрати на оплату відсотків (табл. 6).

Таблиця 6

Умови овердрафту в банках України для агропромислових підприємств, станом на лютий 2017 року

Банк / Параметр	АТ «Ощадбанк»	ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	АТ «Прокредит банк»	АКБ «ІндустріалБанк»
Строк	до 2 років з обов'язковим щомісячним повним погашенням заборгованості	Можливість 90 днів користуватися кредитом без погашення суми кредитної заборгованості; строк дії кредитного договору – 36 місяців	до 2 років з обов'язковим щомісячним повним погашенням заборгованості	від 1 місяця до 1 року з обов'язковим щомісячним повним погашенням заборгованості
Ліміт	до 50 % від середньомісячних надходжень на поточні рахунки	Максимальний ліміт –3 млн грн	до 50 % від середньомісячних надходжень на поточні рахунки	30-85% (максимальний ліміт до 500 тис грн)
Процентна ставка, % річних	1–7 днів – від 17,5 8–14 днів – від 19,5 15–30 днів – від 21,5 більше 30 днів – від 23,5	без застави – 19–21 із заставою – 19	фіксована	від 23
Комісія, %	1,0–1,5 від суми ліміту овердрафту при укладанні договору	1,0	1,0 від суми ліміту овердрафту при укладанні договору	1,0 від суми (ліміту) кредиту, мінімальна сума – 1500,00 грн
Забезпечення	Нерухоме та рухоме майно, оборотні кошти, бланковий	застава, бланковий	застава, бланковий	застава, бланковий

Джерело: складено на основі статистичних даних Асоціації українських банків [1] та джерела [6]

Інший банківський продукт – кредитна лінія, це форма кредитування, у якій в межах встановленого ліміту здійснюється видача і погашення кредиту декількома частинами (траншами), в найбільш зручному режимі для ведення бізнесу позичальника. Може бути відновлювана та не відновлювана. Остання передбачає, що у разі часткового або повного погашення кредиту, позичальник може повторно отримати кредит в межах встановленого ліміту і терміну дії кредитного договору (табл. 7).

Таблиця 7

Умови кредитування за кредитними лініями в банках України для агропромислових підприємств, станом на лютий 2018 року

Параметр	КБ «ПриватБанк» АТ «Ощадбанк» ПАТ АБ «УкрГазБанк»	ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» ПАТ «ОТП Банк» ПАТ «Креді Агріколь Банк»	ПАТ «ПУМБ»	ПАТ «Банк Кредит Дніпро»
Строк	до 3 років обов'язкове щорічне повне погашення всього кредиту або кожного окремого траншу не рідше ніж раз на 12 місяців	до 18 місяців, до 12 місяців в межах семирічного рамкового договору	до 36 місяців (з щорічним погашенням і поновленням ліміту)	до 18 місяців
Ліміт	до 60,0% витрат на проведення кампанії з посіву, догляду та збирання врожаю	максимальний – 500 тис. євро	-	до 70,0% від загальних витрат на сезон
Процентна ставка, % річних	28,0-34,0 (КБ «ПриватБанк») 21,25–24,0 річних у гривні; від 12,0 річних у доларах США; від 12,0 річних у євро	19,0-21,0	від 23,5	від 21 у гривні, сплата в період отримання виручки від реалізації урожаю
Комісія, %	від 0,2 щомісячно	одноразово 0,99–1,0 від суми встановленого ліміту	0,68 – за встановлення ліміту на перший рік фінансування; 0,50 – за встановлення ліміту на кожний наступний рік фінансування	-
Забезпечення	нерухоме та рухоме майно, майнові права,порука	Сільськогосподарська техніка та обладнання, легковий та вантажний автотранспорт; нерухомість; власні активи позичальника; в якості додаткової застави - велика рогата худоба, зерно, врожай майбутнього періоду	майнові права на депозит фізичної або юридичної особи, нерухомість, автотранспорт, обладнання, сільськогосподарська техніка, біржові товари	Майбутній врожай та техніка

Джерело: складено на основі статистичних даних Асоціації українських банків [1] та джерела [6].

Досліджуючи кредитні програми банків, направлені на поповнення обігових коштів сільськогосподарських підприємств, відзначимо, що загалом умови для користування ними можуть виконати не всі підприємства. Це стосується, як плати за користування ресурсами, так і виконання вимог щодо забезпечення.

Наразі, крім загальноприйнятих видів майна та майнових прав, в якості кредитної застави при кредитуванні сільськогосподарських підприємств можуть використовуватися подвійні складські свідоцтва та майбутній урожай, зокрема так кредитують ПАТ АБ «УкрГазБанк», ПАТ «Креді Агріколь Банк» та ПАТ КБ «Правекс-Банк» [6; 12].

Крім зазначеного, ПАТ «Креді Агріколь Банк» та найбільший вітчизняний виробник та експортер сільськогосподарської продукції ТОВ СП «НІБУЛОН» мають спільну партнерську програму з кредитування клієнтів-агровиробників під заставу зерна, що зберігається на сертифікованому складі. Олійне насіння, що приймається в якості забезпечення (пшениця 2, 3, 6 класу, соняшник (насіння), рапс, ячмінь, кукурудза, соя) зберігаються на сертифікованому зерновому складі ТОВ СП «НІБУЛОН», що підтверджуються подвійними складськими свідоцтвами, оформленими відповідно до вимог чинного законодавства. Таким чином, з одного боку, існує можливість максимально оперативно отримати кошти на поповнення обігового капіталу, а з іншого – забезпечити якісне зберігання своєї продукції на сучасних елеваторах.

04 лютого 2016 року ПАТ «Астра Банк» вийшов на ринок під новим брендом ПАТ «Агропросперіс Банк», який надає професійне фінансування оборотного капіталу малим і середнім виробникам зерна. ПАТ «Агропросперіс Банк», враховуючи специфіку агробізнесу і маючі розвинені аграрні експертизи, пропонує їм фінансування під заставу виключно майбутнього врожаю. Фінансування під заставу майбутнього врожаю є можливим завдяки наявності форвардного контракту та введенню в дію інноваційного інструменту – аграрних розписок, який забезпечує рівні взаємовигідні умови для обох сторін угоди.

ПАТ «Агропросперіс Банк» став першим в Україні банком, який надає фінансування виробникам зерна під аграрні розписки. У 2016 року ним підписано 26 аграрних розписок із 62, виданих протягом року. Впровадження аграрних розписок розпочалося у 2014 році в межах Полтавської області. У 2015 році були включені Вінницька, Черкаська та Харківська області. З жовтня 2016 року їх механізм почали впроваджувати ще в 4 областях – Хмельницькій, Тернопільській, Миколаївській та Сумській. У 2015 році в Полтавській області, де реалізовувався пілотний проект, було видано 10 аграрних розписок на суму 40 млн грн. Ще 50 агророзписок на 120 млн грн були видані в 2016-му. Це новий інструмент, насамперед, призначений для поліпшення доступу малим та середнім сільськогосподарським підприємствам і фермерським господарствам дофінансування. Ця робота здійснюється за активного сприяння Проекту Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку) «Аграрні розписки в Україні», який фінансується Швейцарською Конфедерацією [6].

Одним із факторів, який гальмує розвиток агророзписок в Україні є вимога НБУ, яка передбачає, що видача аграрної розписки вимагає від банку 100-відсоткового резервування, що робить цей інструмент витратним для кредитора. 30 червня 2016 року НБУ була прийнята Постанова №351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», яка набула чинності з 3 січня 2017 року [4]. За новим положенням про оцінку кредитного ризику застава майбутнього врожаю більше не буде враховуватися при визначенні розміру кредитного ризику. Тобто кредит під заставу майбутнього врожаю за впливом на капітал банку дорівнює кредиту без забезпечення. Це звужує можливості банків у кредитуванні аграріїв.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави констатувати, що сформована в Україні система фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК не відповідає сучасним вимогам гарантування позитивної динаміки розширеного відтворення, ресурсної ефективності та підвищення конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери економіки.

В процесі оцінки кредитного забезпечення інноваційного процесу аграрних підприємств було встановлено такі банківські продукти як поповнення обігових коштів (овердрафт, кредитна лінія, строковий кредит), кредитні лінії на купівлю сільськогосподарської техніки, програми кредитування проектів з будівництва основних засобів, таких як елеватори, склади тощо. Водночас, широке коло інструментів банківського фінансування вказує на те, що саме кредитне забезпечення позбавляє сільськогосподарські підприємства можливості залучення кредитів через високий ризик, процентну ставку, що вища за рентабельність галузі АПК, та відсутність ліквідної застави.

Вирішення окреслених проблем вбачається в площині партнерських відносин у кредитуванні між банками та аграріями через створення спеціалізованих кредитних інститутів та елементів їх інфраструктурного забезпечення. Відповідно, банківські установи

повинні максимально враховувати особливості сільськогосподарського виробництва при наданні кредитів, а суб'єкти АПК довести спроможність скористатися взятими у борг коштами, надавши надійну заставу, та вчасно їх повернути.

Перспективними напрямами подальших досліджень є формування фінансово-кредитної інфраструктури АПК, зокрема, обґрунтування створення державного аграрного банку, стимулювання створення спеціалізованих лізингових, страхових, фінансових й інвестиційних компаній, пенсійних фондів, кредитних спілок, гарантійних установ та інших інституціональних ланок у кредитування інноваційного процесу АПК.

Література

1. Асоціація українських банків : офіційна інтернет-сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aub.org.ua.
2. Гудзь О. Є. Модернізація банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань / О. Є. Гудзь // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. – 2012. – Вип. 126. – С. 10–18.
3. Загурський О. Проблеми фінансування підприємств аграрного сектору та шляхи їх подолання / О. Загурський // Банківська справа. – 2015. – № 3. – С. 52–61.
4. Законодавство України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua.
5. Мазнєв Г. Є. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору / Г. Є. Мазнєв // Економіка АПК. – 2014. – № 9. – С. 5–14.
6. Маслак Н. Банки та АПК України*:* співпраця триває! [Електронний ресурс] / Н. Маслак, О. Маслак // Пропозиція. – 2017. – № 5. – С. 154–160.
7. Матеріали офіційного сайта Міністерства аграрної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minagro.gov.ua.
8. Непочатенко О. О. Сучасний стан і перспективи короткострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / О. О. Непочатенко, О. В. Яковенко // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету / редкол. : А. Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. – 2009. – Вип. 70. – Ч. 2 : Економіка. – С. 130–135.
9. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс] // Вісник Національного банку України. – 2017. – Вип. № 2. – 10 с. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua.
10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua.
11. Сільське господарство України : статистичний збірник за 2017 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua.
12. Стецюк П. А. Модернізація механізмів фінансового забезпечення аграрного виробництва [Електронний ресурс] / П. А. Стецюк // Облік і фінанси. – 2016. – № 1. – С. 132–136. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2016_1_19.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2017 *© Думанська І. Ю.*

References

1. Asotsiatsiia ukrainskykh bankiv : ofitsiina internet-storinka [The Association of Ukrainian Banks: An Official Website]. *www.aub.org.ua*. Retrieved from http://www.aub.org.ua [in Ukrainian].
2. Hudz, O. Ye. (2012). Modernizatsiia bankivskoi kredytnoi polityky pry obsluhovuvanni ahroformuvan [Modernization of Banking Credit Policy in Servicing Agroformations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko. Economics*, 126, 10–18 [in Ukrainian].
3. Zahurskyi, O. (2015). Problemy finansuvannia pidpryiemstv ahrarnoho sektoru ta shliakhy yikh podolannia [Problems of financing agricultural enterprises and ways to overcome them]. *Bankivska sprava – Banking*, 3, 52–61 [in Ukrainian].
4. Zakonodavstvo Ukrainy: ofitsiinyi sait [Legislation of Ukraine: official site]. *www.zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://www.zakon.rada.gov.ua [in Ukrainian].
5. Mazniev, H. Ye. (2014). Problemy finansovoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku ahrarnoho sektoru [Problems of Financial Provision of Innovative Development of the Agrarian Sector]. *Ekonomika APK – Economy of the Agricultural Complex*, 9, 5–14 [in Ukrainian].
6. Maslak, N., & Maslak, O. (2017). Banky ta APK Ukrainy: spivpratsia tryvaie! [Banks and agroindustrial complex of Ukraine: cooperation continues!]. *Propozytsiia – Proposal*, 5, 154–160 [in Ukrainian].
7. Materialy ofitsiinoho saitu Ministerstva ahrarnoi polityky Ukrainy [Materials of the official website of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine]. *www.minagro.gov.ua*. Retrieved from http://www.minagro.gov.ua [in Ukrainian].
8. Nepochatenko, O. O., & Yakovenko, O. V. (2009). Suchasnyi stan i perspektyvy korotkostrokovoho bankivskoho kredytuvannia silskohospodarskykh pidpryiemstv [Current state and prospects of short-term bank lending to agricultural enterprises]. A. F. Holovchuk (Eds.). *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu – Collection of scientific works of Uman State Agrarian University*. (Vol. 70, P. 2 : Economy), (pp. 130–135) [in Ukrainian].
9. Ohliad bankivskoho sektoru [Overview of the banking sector] (2017). *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 2, 10. Retrieved from http://www.bank.gov.ua [in Ukrainian].
10. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]. (Eds.), *www.bank.gov.ua.* Retrieved from http://www.bank.gov.ua [in Ukrainian].
11. Silske hospodarstvo Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk za 2017 r. [Agriculture of Ukraine: statistical collection for 2017]. (n.d.). *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Agriculture of Ukraine. Statistical collection for 2017 State Statistics Service of Ukraine]*. Retrieved from http://www.bank.gov.ua [in Ukrainian].
12. Stetsiuk, P. A. (2016). Modernizatsiia mekhanizmiv finansovoho zabezpechennia ahrarnoho vyrobnytstva [Modernization of mechanisms of financial provision of agrarian production]. *Oblik i finansy – Accounting and finance*, 1, 132–136. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2016_1_19 [in Ukrainian].

Received 03.10.2017 *© Dumanska I. Y.*